

Тақырыбы: “Саусақ ойын жаттығуларының пайдасы”.

Автор: Рымбекова Дильназ

“М. О. Әуезов атындағы педагогикалық колледжінің” 3-курс студенті.

Ғылыми жетекшісі: Муқышева С. А.

Ғылыми жобаның мақсаты: Мектеп жасына дейінгі балалардың саусақтарына арналған ойын жаттығуларын қолдану арқылы олардың ұсақ моторикасын дамыту, жалпы саусаққа арналған ойын жаттығуларының пайдасын қарастырып, оны зерттеу.

Ұсақ моторика ұғымы.

Моторика - бұл дененің немесе жеке мүшелердің қозғалыс белсенділігі. Моторика белгілі бір қимылдарды орындау үшін қажетті қимыл тізбегінің құрылу барысында іске асады.

Физиологиялық тұрғыдан айтқанда ұсақ қол моторикасы қолдың ұсақ бұлшықеттерінің қозғалысы болып табылады. Сонымен қатар, ұсақ моторика арқылы «қол мен көздің» тепе-теңдігін сақталады, себебі қолдың ұсақ қозғалысы көздің бақылауымен жүзеге асады. Бала қозғалысы қоршаған ортадағы заттарды танып-білу барысында қалыптасады. Ересек адам нақты бір әрекет жасағанда біздің білегіміз әртүрлі бағытта қозғалу арқылы, қол қимылын жеңілдетеді. Ал балаға білегін айналдыру әлі де қиынға соғады. Сол себептен де қозғалыс жасау кезінде оның қолының иықтан төмен барлық жері қозғалады, яғни қарапайым қозғалыстың өзі баланың көп энергиясын кетіреді. Адам миының сөйлеуге және қолдың ұсақ қозғалысына жауап беретін аумағы өте жақын орналасқан, яғни ұсақ моторикаға стимул жасау арқылы біз сөйлеу әрекетінің белсенділігін арттырамыз. Ұсақ моторика баланың өсе келе киініп шешінуіне, өзіне-өзі қызмет көрсету дағдыларының қалыптасуына, кеңістікті бағдарлауға, заттық іс-әрекетті орындауға, өзіне деген сенімдікті нығайтуға көмектеседі.

Ұсақ саусақ-қол моторикасы дененің барлық жүйелері арасындағы өзара әрекеттесуіне және мидағы нейрондық байланыстардың қалыптасуына тікелей әсер етеді. Сонымен қатар, күнделікті арнайы дамытушы ойындар баланың психикалық дамуына ғана емес, жалпы дамуына көмектеседі:

- Елестету және кеңістіктік ойлау;
- Қозғалыстарды үйлестіру;
- Сөйлеу;
- Көрнекі және моторлы жадын дамыту;
- Назар аудару және бақылау;
- Табандылық және жоспарлау дағдыларын қалыптастыру.

Ұсақ моторика қолдың, саусақтардың және аяқ саусақтарының үйлесімді қозғалыстарының кешенін білдіреді. Ұсақ моториканы дамыту ойлау және сөйлеу дағдылары енді ғана қалыптасып келе жатқан балалар үшін ғана емес, сонымен қатар белгілі бір жағдайларға байланысты бұл дағдылар жоғалған ересектер үшін де маңызды және қажет.

Ұсақ моториканы дамыту саласы қарапайым қимылдардан, мысалы, затты ұстаудан, кішірек және күрделірек қимылдарға дейін әртүрлі қозғалыстарды қамтиды. Өмірде әр минут сайын адамға ұсақ моториканың кейбір әрекеттерін орындау қажет: түймені бекіту, аяқ бауын байлау, қолына заттарды алу, жазу және т.б., сондықтан өмір сапасы оның дамуына тікелей байланысты. Ұсақ моториканы дамытуға арналған жаттығулар қолдар мен еріндердің кернеуін жеңілдетуге, сондай-ақ психикалық денсаулықты жақсартуға және жалпы орталық жүйке жүйесінің белсенділігін қалпына келтіруге көмектеседі.

Ұсақ моторика сөйлеу, жүру және жүгіруден бастап қасық ұстауға, жазуға және аяқ бауын байлауға дейінгі тапсырмаларды орындауға жауап береді. Қозғалыс дағдылары туғаннан кейін, бала әлемді белсенді түрде зерттей бастағанда дами бастайды. Қосымша жаттығулар мен арнайы дамытушы ойындардың болмауы саусақ-қол моторикасының дамуын бәсеңдетуі мүмкін. Нәтижесінде бұл баланың оқуды өз қатарластарына қарағанда кеш меңгеруіне, нашар сөйлеуіне, қимыл-қозғалыстарының нашар үйлестірілуіне әкеледі.

Жалпы моториканы дамыту үшін арнайы гимнастикалық жаттығулар, арнайы дамытушы ойындар, моториканы дамытуға арналған технологияларды қолдануға болады. Соның ішінде саусақ моторикасының дамуына арналған гимнастикалық жаттығулардың тиімділігін қарастыра кетсек. Ұсақ саусақ моторикасын дамыту үшін гимнастиканың тиімділігі келесі ережелерді сақтауға байланысты:

1. Жаттығулар күнделікті орындалуы тиіс.
2. Ұсақ моториканы қалпына келтіру үшін және баламен жаттығу кезінде алдымен жаттығуды баяу қарқынмен орындау керек, кейін қимылдарды бірге қайталау керек, содан кейін ересек немесе баладан тапсырманы өз бетімен орындауын қадағалау қажет.
3. Әр жаттығудан кейін қолды немесе саусақты босаңсыту керек.
4. Ұсақ бөлшектермен жұмыс істегенде қауіпсіздік шараларын сақтау қажет.

Сондай-ақ, жаттығуларды массажбен біріктіруге болады: ысқылаңыз, соққылаңыз, қолыңызды созыңыз, саусақтарыңызды қысыңыз және ашыңыз.

Мария Монтессори технологиясы

Мария Монтессори -1870 жылы 31 тамыз айында дүниеге келген, итальяндық педагог әрі ғалым. Ол балаларды еркін тәрбилеу идеясын жасап, өмірге енгізді. 1896ж Рим Университетінің медициналық факультетін бітіргеннен кейін М.Монтессори Италиядағы әйелдерден шыққан бірінші медицина докторы болып табылады. Университеттің емханасында ақыл-ойы артта қалған балаларға бақылау жасап көрді. 1900 жылы Марияның өзі дамуында ауытқушылықтар бар балаларға арналған Еуропадағы бірінші оқу орнына басшылық етті. Оның кішкентай емделушілері нашар сөйлегендіктен, ол саусақтардың ұсақ моторикаларын жаттықтыру арқылы сөйлеуді дамытатын арнайы жаттығулар және балалардың өзіндік сенсорлық тәжірибе негізінде қоршаған ортаны зерттей алатын арнайы құралдар және ойындар әзірледі. Сөйтіп, Монтессори өзінің бірегей дидактикалық құралдарын әзірлей бастады. Мария Монтессори балаларды жасына қарай емес, даму деңгейіне, материалды меңгеру дәрежесіне қарай біріктіру керек деп есептеді.

Негізгі мақсат – қолдың ұсақ моторикасын дамыту – моншақтар тігу, жарма, макарон және бұршақ дақылдарын сұрыптау, су құю т.б.

Монтессори әдісінің мақсаты:

- Балаларды еркін тәрбиелеп, өмірге бейімдеу.
- Өмірде өз мақсаты бар екенін қалыптастыру.
- Балалардың өзінің үйреніп, өзін дамытуына жаңа мүмкіндіктер беру.

Монтессори педагогтың міндеті:

- Балаға өз жұмысын басқаруға көмектесу.
- Негізгі түстерді айыра білуге үйрету.
- Ұсақ моториканы дамыту.
- Алғашқы математикалық, ғарыштық түсініктерді қалыптастыру.
- Зейінін тұрақтандыру.
- Тәртіпке үйрету.

Саусақ ойынының пайдасы.

Саусақ ойыны – бұл ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан, әрі үлкен мәні бар мәдени шығармашылық. Дәстүрлі емес технологияны пайдалана отырып жасалған саусақ ойындары баланың сөйлеуге деген талпынысын, қабілетін дамытып, ынтасын арттырады және шығармашылық әркетіне жол ашады. Адамның бас миында саусақ қимылына, сөйлеу дағдысына жауап беретін, моторикаға әсер ететін орталықтар орналасқан. Саусақ ойындарының нәтижесінде:

1. Баланың тілі жетіледі;
2. Қимыл – қозғалысы артады;
3. Икемділігі артады;
4. Қисынды ойлауы дамиды;
5. Танымдық деңгейі артады.

Ерте жастан бастап балалардың саусақ моторикасын дамыту тәрбиеші және ата-ана міндеті болып саналады. Баланың саусақ моторикасының дамуы өз-өзіне қызмет ету дағдысын қалыптастырады. Мысалы: қасық пен қарындаш ұстау, түйме тиегін өзі салып, өзі ағыту, бауын байлау, т.б. Өмірінің бастапқы кезеңінде баланың саусақ моторикасының, жеке интеллектуалды қабілетінің дамып жатқандығын байқау қиынға соқпайды. Қасықты, қарындашты ұстай алмайтын, түймесін түймелей алмайтын және бөтеңке бауын байлай алмайтын балалардың саусақ моторикасы нашар дамыған болып есептеледі. Олар шашылған конструкторларды жинау, пазлмен жұмыс жасау, есептегіш таяқша және мозаикамен ойнау өте қиын. Олар басқа балалармен ойнаудан бас тартады, осы қызметтегі жұмыс жасағанда үлгермейді. Мұндай балалар элементарлы қызметтің өзінде өздерін нашар сезінеді және бұл жағдай баланың эмоциясын мен өзін – өзі бағалауға кері әсерін тигізеді. Мектепке дейінгі балалардың тілінің дамуы, өзіне-өзі қызмет көрсетуі, зейіні, есте сақтау қабілеті, жазуға дайындық дағдысының қалыптасуы саусақ моторикасына тікелей байланысты. Бала өз саусақтарын қаншалықты басқара алса, одан әрі дамуы да жоғары деңгейде болмақ.

Осыларды ескере отырып, біз өз жұмысымыздың мақсатын анықтадық: ойын арқылы баланың саусақ моторикасын дамыту.

Жұмыстың мақсатына мынадай міндеттер қойылады:

- қолдың ептілігі, ритмикасы қозғалысын үйлестіру және нақтылығын жақсарту;
- саусақтар ұсақ қол моторикасын жақсарту;
- жалпы қозғалыстық белсенділікті арттыру;
- сөйлеу функциясын тұрақты етуге көмектесу;
- қиялын, логикалық ойлауын, еркін назарын, көру және есту қабылдауларын, шығармашылық белсенділіктерін дамыту;
- өз құрбылары және үлкендермен қарым – қатынаста эмоционалды – қолайлы жағдай жасау.

Көздеген нәтижеге қол жеткізу үшін келесідей жұмыс түрлері тұрақты жүзеге асырылуы тиіс:

- тәлімгердің балалармен бірлескен қызметі;
- балалармен жекелей жұмыстар;
- балалардың өздерінің еркін өзіндік қызметтері.

Ұсақ қол моторикасын дамыту және қозғалысын үйлестіру мақсатында түрлі қабылдаулар мен әдіс – тәсілдер:

- саусақтық ойын тренингісі;
- саусақ гимнастикасы, сергіту сәттері;
- саусақ ойынды тақпақтар мен жаңылтпаштар;
- саусақтық театр;
- ермексаз және тұздалған ұннан, табиғи материалдардан жапсыру жұмыстарын мүсіндеу (тұқым, жарма, ұлу қабыршықтары және т.б.);
- сызудың дәстүрлі емес техникасы: қылқалам, саусақ, тіс щеткасы және май шам және т.б.;
- бастырмалардың түлері;
- графикалық моториканы дамыту;
- трафаретпен сурет салу;
- суретті аяқтау (симметрия принципі бойынша);
- лабиринттер;
- дидактикалық ойындар;
- М. Монтессори әдісі;
- Кіші заттармен ойнау;
- пазл, мозаика қолдану.

Баланың қозғалысы - әлемді танудың мүмкіндігі. Яғни, бала қозғалысы дәл және нақты болса, оның әлемді ақылмен тануы да терең бола түспек. Қолдан ұсақ - түйек заттарды жасау - балалардың ең қызықты шығармашылық жұмыстары. Мұндай жұмыс балалардың қиялдарын, ойлары мен саусақтарының ұсақ моторикасын дамытады.

Бас миы мен ұсақ қол моторикасының өзара байланысы бас миының қабығы әрқайсысы бір денеге жауапты бірнеше бөліктен тұрады. Бас миының қабығында қозғалыстық сипатты анықтайтын бөлік бар. Бас миы қабығының үштен бір бөлігі қол мойнының қозғалыстық қабілетімен байланысты және мидың сөйлеу зонасы бір – біріне өте жақын орналасқан. Сондықтан егер баланың саусағы нашар

дамыған болса, ол баланың сөйлеу қабілетіне әсер етеді. Осыған байланысты ғалымдар қол мойнының буынын артикуляциялық аппарат сияқты «сөйлеу органы» деп те атайды. Бала тілін дамыту үшін сөйлеу органы ғана емес сондай – ақ, ұсақ қол моторикасын да дамыту қажет.

Қорытындылай келсек, саусақ ойыны арқылы мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеу тілі, қабілеті мен ынтасы дами түседі. Сөйлеу тілі мүшелері әрекетінің қозғалуларының дамуы қол саусақтарының нәзік қимылдарының дамуымен тығыз байланыста болғандықтан, бала қолының ептілігін толық жетілдіру, түзету-тәрбие жұмысын жүргізуді қалайды. Саусақ ойынын балабақшада немесе үй жағдайында ұйымдастыруға болады. Баланың тілі негізінен мектепке дейінгі кезеңде қалыптасады. Бұл кезеңде ағзаның толық жүйелері қарқынды дами түседі, сонымен қатар баланың дене және ой дамуына қозғалыстағы таным іскерлігі қалыптасады. Қол саусақ жаттығулары есте сақтау және назар аудару қабілетін дамытатындығын психологтар айта кеткен болатын. Тақпақты саусақтар жаттығулары ырғаққа ілесіп қимылдауына және баланың сөйлеу ырғағының қалыптасуына септігін тигізеді. Сол себептен баланы ерте жасынан бастап шынықтырған жөн. Саусақ жаттығулары сөйлеу лексикалық сөздерінің өзара байланысының шынығуына себепші.

Бала тәрбиесіндегі үлкен мәні бар мәдени шығармашылық ол – саусақ ойыны. Саусақ ойынын ойнай отырып, бала қоршаған ортадағы заттар мен құбылыстарды, жануарларды, ағаштарды және т.б. көптеген бейнелерді бейнелей алады. Ұсақ моториканы дамыту жұмыстарын ерте сәбилік шақтан бастаған дұрыс. Ерте жаста және мектепке дейінгі кіші жаста қарапайым жаттығуды жасауда өлеңмен, тақпақ айту, жаттығуларды пайдалану ұсынылады. Сонымен бірге өзіне-өзі қызмет ету дағдыларын қалыптастыру, ілгегін өзі салу, өзі ағыту, бауын байлау, т.б. Ал мектепке дейінгі балалар үшін ұсақ моториканы дамыту және қолдың икемділігін арттыруға арналған жаттығулары мектепке дайындық, яғни, жазу, сурет салу, түрлі түсті қағаздарды бояп үйренудің алғашқы бастамалары.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. <https://nsportal.ru/detskiy-sad/raznoe/2012/08/05/razvitie-melkoy-motoriki-po-sisteme-marii-montessori>
2. <https://rsport.ria.ru/20220822/motorika-1811331047.html>
3. Дмитриева В. Методика раннего развития М. Монтессори. От 6 месяцев до 6 лет, - “Эксмо”, 2011 г.

